

УПРАВЛІННЯ СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНОЮ ВЗАЄМОДІЄЮ У НАВЧАННІ ЯК ФАКТОР ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ

Тимошенко М.В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Становлення і розвиток життєво активної, гуманістично спрямованої людини, яка в своїй життєдіяльності керується культурно-національними і загальнолюдськими цінностями, визначається великою кількістю соціологічних, педагогічних та психологічних чинників. Особливе місце серед них належить системі педагогічної взаємодії суб'єктів виховного впливу (сім'ї, педагогічних працівників навчально-виховного закладу, засобів масової інформації тощо) з особистістю, її внутрішнім світом (ментальністю), соціальними настановами і ціннісними орієнтаціями, матеріальними і духовними потребами .

У широкому розумінні слова «взаємодія» виступає як філософська категорія, що відображає вплив об'єктів (чи суб'єктів) один на одного та їхню взаємну зумовленість, як об'єктивна та універсальна форма руху, розвитку, що визначає існування і структурну організацію будь-якої системи.

Категорія «взаємодія» охоплює всі види соціальних процесів і людської діяльності (працю, пізнання, спілкування, виховання, навчання тощо), вказуючи на взаємний зв'язок соціальних явищ як на рівні суспільства в цілому, так і на рівні функціонування його окремих груп та індивідів.

Найважливішою характеристикою педагогічної взаємодії є істотна роль у ній цілеспрямованих впливів. Мається на увазі послідовна реалізація цілей виховання, навчання, стимулювання активності та індивідуального розвитку тих, на кого спрямовано вплив, постійне коригування цих процесів у межах вирішення навчально-виховних завдань як проміжних цілей, підпорядкованих над завданням педагогічної діяльності.

Суттєвою стороною педагогічної взаємодії виступає педагогічне спілкування, різновид професійного спілкування, за допомогою якого відбувається обмін інформацією, пізнання особистості учнів, здійснення виховних впливів, створення оптимальних умов для розвитку мотивації навчання учнів і забезпечення творчого характеру їх навчальної діяльності тощо.

Педагогічна взаємодія не носить симетричного характеру. Учитель є не лише її учасником, а, насамперед, лідером, організатором, який визначає її цілі, зміст, ефективні організаційні форми та методи тощо. Саме він здійснює управління міжособистісною взаємодією у системі «я та учні» у педагогічному процесі. Зрозуміло, що таке управління за своїм змістом та характером може бути дуже різним.

Вважається, що гармонійний духовний розвиток особистості відбувається передусім завдяки цілеспрямованій суб'єкт-суб'єктній взаємодії вчитель, коли, застосовуючи спеціально розроблені для цього «технології та техніки», досягає перенесення у внутрішній, психічний план організованої ним послідовності зовнішніх дій з метою вироблення відповідальної поведінки та якостей особистості учня. О.Б. Орлов у цьому зв'язку пише про «духовне виробництво», в якому «...дитина потрібна лише як матеріал, а вчитель – лише як «оператор», що контролює технологію навчально-виховного процесу. Особистість дитини й особистість учителя тут потрібні умовно, а точніше – зовсім не потрібні» [2].

Проте практика показує, що велика кількість учнів у навчально-пізнавальній діяльності знаходяться сьогодні у стані хронічної втоми, яка

є основою нервово-психічного виснаження. Дослідженнями доведено, що педагогічні помилки або неправильні педагогічні технології негативно впливають на дитячу психіку у вигляді дидактогенних чи невротичних порушень. Унаслідок психологічної дезаптації діагностичне обстеження учнів фіксує: – низький рівень пізнавальної активності; – низький рівень мотивації навчальної діяльності; – нестійкість емоційної сфери; – високий рівень тривожності; – несформованість навичок спілкування тощо.

Фактори ризику, що мають місце в закладах освіти і призводять до погіршення здоров'я дітей і підлітків від першого до останнього року навчання, прийнято називати «шкільними». Багаторічні дослідження дозволяють виявити ті шкільні фактори ризику, які негативно впливають на здоров'я дітей, зокрема – стресова педагогічна тактика; – інтенсифікація навчального процесу; – невідповідність методик і технологій навчання віковим та функціональним можливостям учнів; – передчасний початок дошкільного систематичного навчання; – невиконання елементарних фізіологічних та гігієнічних вимог до організації навчального процесу; – функціональна неграмотність учителя у питаннях охорони та зміцнення здоров'я; – масова безграмотність батьків у питанні збереження здоров'я; – часткове руйнування служб шкільного лікарського контролю; – недоліки в існуючій системі фізичного виховання; – відсутність системи роботи, спрямованої на вироблення особистісних цінностей здоров'я і здорового способу життя (зокрема профілактики шкідливих звичок, статевого виховання та сексуальної освіти, недостатнє використання засобів фізичного виховання і спорту тощо) [3].

Важливо відзначити, що негативний вплив шкільних факторів ризику припадає на період інтенсивного росту й розвитку організму дитини, яка дуже чутлива до будь-яких несприятливих впливів.

Фізіолого-гігієнічні та психофізіологічні дослідження переконують учителів та управлінців закладів освіти в тому, що необхідні заходи щодо зміцнення і збереження здоров'я учнів. Вони включають: – реальне розвантаження змісту загальної освіти; – використання ефективних методів навчання; – підвищення якості занять фізичною культурою; – організація моніторингу стану здоров'я дітей і молоді; – раціоналізація дозвілля, часу канікул і літнього відпочинку учнів.

Стан благополуччя (у сучасному уявленні – якість життя) визначається реалізацією базових потреб людини. Тому основним критерієм здоров'язберігаючої спрямованості уроку може служити відповідність уроку базовим потребам і психофізіологічним можливостям дитини.

Крім того, байдуже ставлення учителів до власного здоров'я в значній мірі визначає недооцінку ролі їх педагогічної діяльності в збереженні і зміцненні здоров'я учнів. Проблемою збереження і зміцнення здоров'я вчителя є практична відсутність забезпечення цього напрямку в навчальному закладі. Тому учителеві варто допомогти самому собі: підсилити мотивацію до збереження власного здоров'я, озброїтися методами самоаналізу і саморегуляції. При цьому необхідно розуміти, що професійні ризики педагогічної праці багато в чому визначаються реалізацією вчителем «традиційних» підходів до навчання, які негативно впливають на здоров'я учнів. Здоров'язберігаюча діяльність учителя має узагальнений характер і створює можливість зберегти і зміцнити як здоров'я учнів, так і власне здоров'я.

Конкретні кроки щодо вироблення здорового способу життя дітей починаються з аналізу результатів діагностування їхнього стану здоров'я.

Такий аналіз допомагає спланувати виховну роботу з урахуванням рівня фізичного, психічного, духовного та соціального розвитку кожного учня, обрати найоптимальніші шляхи для цього, вести постійні спостереження за динамікою змін, які відбуваються у стані здоров'я учнів.

Література

1. Малаканова Л.В. Навчання як рефлексивне управління / Л. В. Малаканова, І. В. Кривошапка // Методика викладання природничих дисциплін у вищій і середній школі. XVII Каришинські читання : Між-нар. наук.-практ. конф. : зб. наук. пр. за участю науковців, шкільних педагогів, аспірантів, магістрантів, студентів, (Полтава, 27-28 трав. 2010 р.) / за заг. ред. М.В. Гриньової ; Полт. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка, Ін-т педагогіки НАПН України, Полтавська міська рада та ін. – Полтава, 2010. – С. 35-36.
2. Орлов А.Б. Проблемы перестройки психолого-педагогической подготовки учителя / А.Б.Орлов // Вопросы психологии, 1988. – №1. – С. 16-26.
3. Сапожникова И.В. Дидактические аспекты здоровьесберегающих технологий / Управление развитием здоровьесберегающей среды в школе на ресурсной основе : [сб. материалов научн. сессии фак. повышения квалификации и проф. переподгот. работников образования МПГУ] / [Т.И. Шамова и др.]. – М. : УЦ «Перспектива», 2007. – С. 211-218.